

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Концептуальні засади електронного самоврядування.....	6
1.1. Теоретичні засади електронного урядування.....	6
1.2. Принципи та мета електронного урядування.....	9
1.3. Основні цілі та завдання електронного урядування.....	13
1.4. Етапи впровадження електронного урядування в Україні.....	15
Розділ 2. Інформаційні ресурси та електронне урядування.....	18
2.1. Нормативно-правове забезпечення електронного урядування.....	18
2.2. Державна політика щодо інформаційних ресурсів.....	21
2.3. Моделі «електронного урядування».....	26
2.4. Етапи розвитку електронних інформаційних ресурсів.....	34
Розділ 3. Аналіз електронних інформаційних ресурсів в Україні.....	37
3.1. Основні сфери застосування електронних інформаційних ресурсів.....	37
3.2. Електронний документообіг.....	39
3.3. Електронні петиції до органів державної влади України як інструмент електронної демократії.....	44
3.4. Перспективи впровадження системи електронного уряду в Україні.....	47
Висновки.....	55
Список використаних джерел.....	58

ВСТУП

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації та інформатизації суспільства питання оперативного та вільного доступу до інформації, відкритого діалогу між державою та громадськістю є особливо актуальним. Двосторонній зв'язок між державною владою та громадськістю – один з невід'ємних елементів сучасного суспільства. Надзвичайно актуальним зараз є електронне урядування як складова сучасного демократичного суспільства та ефективно і урядової діяльності за допомогою застосування інформаційних технологій.

Однією з найважливіших складових електронного урядування є електронна демократія, яка виступає інструментом розвитку демократії, розглядається як реальний шлях до просування та сприяння демократичним процесам у сучасному суспільстві.

Електронне урядування – це один з різновидів інформаційних технологій, який дозволяє державним органам ефективно надавати інформацію та послуги за мінімальний проміжок часу та мінімальні витрати.

Запровадження електронного урядування включає спрощення системи надання послуг громадянам, усуваються непотрібні рівні для прийняття рішень у системі державних органів, відкривається доступ для громадян, бізнесу та інших структур до інформації та потрібних служб. Також відбувається сприяння розвитку виконавчих процесів в інститутах влади, покращується підзвітність та прозорість, знижується рівень витрат за рахунок інтеграції та видаленню дублюючих системи. Це в свою чергу сприяє підвищенню ефективності державних дій, які направлені на задоволення потреб громадян.

Інформаційне право розглядає електронний уряд як один з найважливіших інститутів формування інформаційного суспільства. При цьому відразу ж слід обумовити особливість даної конструкції - мова не йде про відмову від класичної структури системи державного управління. Механізм електронного уряду впроваджується в систему державного управління з метою оптимізації самого процесу, при цьому якщо по ходу модернізації спливає необхідність структурних

та інших змін по суті, вона не залишається без уваги. Основні методи, якими оперує «електронний уряд» при модернізації процедури державного управління, - це застосування сучасних технологій і досягнень інформаційної науки і техніки. Подібні механізми покликані посилити роль державного управління як найважливішого функціонального прояву сутності держави.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій підвищує ефективність державного управління, прозорість діяльності держави і активність залучення громадян в діяльність держави, сприяє зниженню державних видатків.

В цілому «електронний уряд» з'явився внаслідок прямого перекладу англійських слів «electronic government» або «e-government». В англійській мові слово «government» позначає не тільки уряд як центральний орган виконавчої влади, а й державне управління в цілому, а «electronic government» відноситься скоріше до форм і методів діяльності органів державної влади, ніж до уряду як суб'єкту цієї діяльності. У буквальному значенні - це «електронне державне управління». Звідси і плутанина, і змістовні помилки щодо нормативно-правового сенсу даного поняття. Відтак, постає актуальним питання з'ясування сутності та основних особливостей електронного урядування.

Ступінь наукової розробки. Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні досліджували С.В. Дзюба та В.Ф. Нестерович. Питання створення ефективного урядування вивчав О. Дергачов. Питання електронної демократії, за досвідом США, аналізував І.П. Лопушинський. М.С. Демкова, І.Б. Жилаєв, Н.Н. Клищ, К.О. Линьов, С.В. Політанський, М.В. Фігель висвітлювали різні аспекти електронного урядування в Україні і світі. Для цієї статті корисним став підручник «Технології електронного урядування» І.В. Клименко. Також нами була опрацьована значна база нормативно-правових джерел із досліджуваного питання.

Таким чином, вибір теми зумовили соціальна і наукова актуальність досліджуваного питання, недостатній рівень його теоретико-методологічної розробленості.

Метою роботи є дослідження на основі аналізу наукової літератури основних принципів, сутності та особливостей електронного урядування. А також уточнення світових та вітчизняних підходів до вивчення цього феномена та з'ясування закономірних тенденцій його розвитку. Дана мета зумовила собою такі завдання дослідження:

- Проаналізувати концептуальні засади електронного самоврядування;
- Дослідити принципи та мету електронного урядування;
- Здійснити характеристику етапів впровадження електронного урядування в Україні;
- Провести дослідження нормативно-правового забезпечення електронного урядування;
- Дослідити державну політику щодо інформаційних ресурсів;
- Висвітлити моделі «електронного урядування»;
- Здійснити аналіз електронних інформаційних ресурсів в Україні;
- Проаналізувати перспективи впровадження системи електронного уряду в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які склалися в процесі формування інститутів інформаційного суспільства.

Предмет дослідження – особливості та основні аспекти електронного урядування.

Методи дослідження роботи. Методологічна основа роботи складається із: загальновизнаних методів наукового дослідження явищ навколишньої дійсності у їх взаємозв'язку на теоретичному рівні (системно-функціональний, конкретно-історичний, формально-логічний, порівняльно-правовий аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо); основних положень міжнародного законодавства, національного законодавства, міжнародного права, загальновизнаних моральних та етичних норм.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1 Теоретичні засади електронного урядування

Інтернет – технологією, що забезпечує взаємодію населення, інститутів громадського суспільства з органами влади в інформаційному середовищі називають «електронним урядом».

Це є формою, що сприяє організації державного управління, що в силу широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) допомагає підвищувати ефективність, відкритість та прозорість діяльності в органах державної влади та місцевого самоврядування, та надає в дистанційній формі комплекс державних послуг для населення [41].

Електронне урядування сприяє покращенню життєвого рівня громадян та забезпечує відкритість у діяльності органів публічної влади та сприяє підвищенню довіри з боку громадян та ефективне та економніше адміністрування. Його впровадження має відбуватись на всіх рівнях державної влади. Особливо це стосується органів державної влади на місцях, адже від цього залежить децентралізація влади, розширення можливостей громад та місцевих рад [20].

Термін «e-government» тлумачиться як «електронний уряд» та «електронне управління державою», тобто ефективне застосування в органах управління сучасних технологій, зокрема Інтернету. Йдеться про «електронну державу», «електронний державний апарат», «електронну інфраструктуру держави», державне інформаційне суспільство, або як його ще називають «електронне урядування». Це державна мережева інформаційна інфраструктура, з інформаційно-комунікативною системою, що сприяє забезпеченню оптимального функціонування всіх гілок влади [20].

Доцільніше застосовувати термін «електронне урядування», адже під ним розуміється такий спосіб організації державних владних структур із застосуванням системи місцевих інформаційних сегментів у глобальній

інформаційній мережі, що сприяє швидкому функціонуванню органів влади, та робить його доступним та простим [13].

Вивченням теоретичних засад у функціонуванні електронного урядування займались А. Белл, М. Бонем, М. Боунс, С. Зурідіс, С. Кліфт, С. Бурас, Н. Катріс, П. Норіс та ін.

Серед українських науковців варто виділити О. Баранова, В. Брижко, Ю. Базанова, М. Салтевського, В. Гаєнка, А. Литвинова, В. Фурашева, Д. Ланде, О. Григор'єва, О. Фурашева та ін., які досліджували проблеми ефективності електронного урядування в Україні [2].

Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні досліджували С.В. Дзюба та В.Ф. Нестерович. Питання створення ефективного урядування вивчав О. Дергачов. Питання електронної демократії, за досвідом США, аналізував І.П. Лопушинський. М.С. Демкова, І.Б. Жилияєв, Н.Н. Клищ, К.О. Линьов, С.В. Політанський, М.В. Фігель висвітлювали різні аспекти електронного урядування в Україні і світі [24].

Але попри численні дослідження ця проблематика до кінця не розкрита та не вивчена.

Варто з'ясувати як ж впроваджувалось електронне урядування. Наприкінці ХХ ст. в багатьох розвинутих країнах для вирішення проблем у інформаційному середовищі, екології, економіці, соціальній галузі було прийнято рішення про створення електронного управління.

Сутність електронного управління, що мало здійснюватися на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій із використанням технічних засобів обчислювальної техніки (комп'ютерів), у державних структурах та муніципальних управліннях. Як результат – значна частина адміністративно-управлінської діяльності стала автоматизованою [7].

Далі почалось створення електронного уряду. З використання інформаційно-комунікаційних технологій органи публічного влади та суспільство могли взаємодіяти. Було реформовано органи та системи державного управління для збільшення їх ефективного застосування, зокремо проведено децентралізацію,

покращено керування та обмін ресурсами. Результатом стало скорочення чисельності працівників та внутрішніх документів, та активніше використання інформаційних технологій у державному управлінні.

Наступним етапом є створення електронного урядування. Це активна взаємодія громадян, бізнес структур, урядових установ на різних рівнях (місцевий, регіональний, глобальний). Це призвело до якісного вдосконалення у взаємодії суспільства у процесі ухвалення державних рішень, їх врегулювання та оперативне надання урядових послуг [7].

Проте однозначності у визначенні “електронного уряду” на даний момент так і не існує. Причому навіть дослівний переклад з англійської мови – «e-government» також не надає чіткості даному поняттю. Зрозуміло, що «електронний уряд» має охоплювати не тільки мережеву інфраструктуру, але в цілому і всю інфраструктуру органів влади. На думку сучасних дослідників,

мова повинна йти про «електронну державу», «електронний державний апарат», електронну інфраструктуру держави, державу інформаційного суспільства, або ж «електронне урядування». Замість «електронного уряду» доречніше говорити про державну мережеву інформаційну інфраструктуру, як інформаційно-комунікаційну систему, що забезпечує оптимальне, з погляду суспільства, функціонування всіх гілок і рівнів державної влади [20].

1.2 Принципи та мета електронного урядування

Концепцію розвитку електронного урядування в Україні було схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року, метою якого став розвиток інформаційного суспільства, що є відкрите для всіх та орієнтоване на інтереси суспільства, з інноваційним спрямуванням на високотехнологічне суспільство, у якому кожен громадянин матиме право на створення та накопичення інформації та знань, матиме вільний доступ до цих даних та зможе поширювати та користуватись ними. Головним завданням цієї концепції є розвиток системи електронного уряду. Електронний уряд (e-Government) згідно цієї Концепції - це модель державного управління, яка

заснована на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення суспільного контролю над нею [56].

Метою електронного урядування визначено розвиток електронної демократії задля досягнення європейських стандартів якості надання електронних державних послуг, відкритості та прозорості влади для громадянина, суспільства та бізнесу. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію системи взаємопов'язаних цілей в рамках відповідної державної політики [10].

Задля розвитку та створення інформаційного суспільства впроваджується е-урядування з метою [3]:

- Надання населенню послуг в інтегрованому форматі через Інтернет (всі операції можна здійснювати в одному місці з вільним доступом);
- Подолання інформаційної нерівності, через комп'ютерну неграмотність;
- Надання персоналізованих послуг, з врахуванням індивідуальних потреб населення;
- Сприяння розвитку економіки – прозорість, відкритість, ефективність діяльності влади та державних структур, спрощеність у взаємодії між ними;
- Сприяння збільшенню довіри до електронного урядування – нове законодавство має бути гнучким та зберігати конфіденційність інформації загалом;
- Розвиток демократичного суспільства за участі громадян через автоматизацію діяльності органів влади, що призведе до «прямої демократії».

Для того, щоб визначити принципи е-урядування, необхідно ідентифікувати особливості, що є характерними для країн де технології електронного урядування активно застосовуються [50]:

1. Відкритість і широке охоплення, – можливість громадян мати доступ до усіх послуг у будь-який час, оскільки ці послуги є електронними, що, своєю чергою, забезпечує відкритість і доступність органів влади.

2. Орієнтація на потреби споживача – органи влади мають можливість стежити за рухом інформації, наданої населенням через Інтернет-ресурси, аналізувати її та враховувати для забезпечення якісних персоніфікованих послуг.

3. Інтеграція послуг – самі послуги органів влади становлять інтегровану систему, що забезпечує комплексне надання послуг. Наприклад, за допомогою відповідного веб-порталу особа може легко продовжити термін дії посвідчення водія, не знаючи при цьому складної організаційної структури автоінспекції.

4. Партнерство між державою і приватним сектором – маючи на меті підвищити якість надання послуг, органи влади залучають до роботи громадські та волонтерські організації, вступаючи з ними у партнерські відносини, результатом яких, наприклад, є швидке та ефективне впровадження нових веб-порталів.

ООН, як наддержавне формування, виділяє наступні принципи функціонування інституту «електронного урядування»:

- використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі функціонування;
- заохочення участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень;
- підвищення підзвітності діяльності органів державної влади;
- прозорість управлінського процесу;
- ефективність урядування [24].

Електронне урядування будучи складовою публічного управління має свої принципи. Зокрема це співробітництво та партнерство, що передбачає контроль з боку суспільства та бізнесу над діями держави. Також виключає застосування командно-адміністративних моделей та директивних механізмів державного управління, нерівноправних взаємовідносин держави з іншими суб'єктами процесу та між собою.

Так, уряд повинен стати платформою для реалізації інновацій та забезпечити їх ресурсами, та стати модератором у дискусіях, але надати можливість громадянам, недержавним організаціям і приватному сектору самореалізовуватись [3].

Клименко А. В. та Линьов К. О. виділяють наступні принципи електронного урядування [17]:

Принцип системності, який передбачає встановлення між структурними елементами інформаційної системи зв'язків, що сприяють цілісності функціонування та вирішення проблем функціонування та діяльності у державних органах.

Принцип розвитку (відкритості) враховує можливості розробки та наповнення функцій та складу інформаційної системи - Електронний уряд з збереженням можливостей.

Принцип сумісності означає, що дана система повинна взаємодіяти з іншими згідно з правилами. Тобто при її розробці дані можливості мають бути враховані.

Принцип стандартизації, що забезпечує стандартизацію для інформаційних систем та їх складових, щоб користувач працював за єдиною «схемою» з використанням уніфікованих прийомів, методів та інструкцій.

Принцип ефективності означає раціональне співвідношення між витратами на створення інформаційної системи та її можливостями, при чому важливими є не тільки економічні складові, а й ефективність у збереженні часу.

Принцип нових завдань забезпечує врахування тих завдань, які доцільно включити до інформаційної системи.

Принцип надійності передбачає, що інформаційна система повинна бути продубльована, збережена таким чином, щоб у разі технічних неполадок була забезпечена її безперебійна робота. Також інформація повинна бути надійною та доступною.

Принцип безпеки даних означає, що інформаційні ресурси мають бути надійно захищені і при їх безпосередній обробці та зберіганні в системі, і в момент обміну між комп'ютерами; треба виключити можливість несанкціонованого доступу до даних; всі операції в системі реєструються, будь-яке порушення системи безпеки виявляється.

Принцип єдиної інформаційної бази вимагає застосування єдиної системи класифікації та кодування одних і тих самих структурних одиниць державних інформаційних ресурсів.

Потреба дотримання принципу продуктивності системи впливає із значної нерівномірності надходження потоків інформації, яку слід обробляти в певні проміжки часу, і жорстких вимог до термінів її обробки.

Принцип пристосування (адаптації) означає придатність інформаційної системи до модифікації та розширення.

У ході роботи не варто забувати про принцип підзвітності. Адже безпаперова форма роботи породжує безвідповідальність. Тому варто використовувати електронний цифровий підпис. Також має бути відкритий реєстр щодо всіх державних рішень що приймаються [24].

Згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні воно будується на наступних принципах:

- Пріоритетність електронної форми реалізації діяльності органів влади;
- Одноразове внесення інформації до загального реєстру з можливістю її подальшого використання із збереженням правил доступу до приватної та публічної інформації;
- Сумісність та електронна взаємодія всіх інформаційно-телекомунікаційних систем органів влади.

Ця система принципів має бути обов'язково доповнена принципом першої особи, згідно з яким, особа, яка займається прийняттям рішень, несе особисту відповідальність за точність та своєчасність.

Таким чином, якісна робота електронного уряду повинна базуватись на вище представлених принципах та методах, для їх успішної реалізації згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні, який було сформовано спираючись на досвід іноземних колег, де така система вже успішно працює. Наприклад, це США, Велика Британія, Естонія та інші країни, в яких питаннями

розбудови інформаційного суспільства, електронного урядування безпосередньо займаються президент, прем'єр-міністр та/або глава парламенту.

1.3 Основні цілі та завдання електронного урядування

Розвиток інформаційного суспільства та інформаційних технологій стимулює країни й органи державного управління до прийняття концепції «електронного уряду». Вона спрямована на досягнення таких цілей [17]:

- зробити державні послуги якісними та доступними для представників бізнесу та громадян, максимально спростити і скоротити адміністративні витрати;
- підвищити якість управлінських процесів, здійснювати контроль над діяльністю органів державної та місцевої влади;
- забезпечити відкритість інформації щодо діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, надати суспільству доступ до інформації щодо підготовки та розробки рішень, указів;
- надавати громадянам інтегровані послуги через Інтернет [10];
- Розробка ефективних нормативно-правових актів для здійснення раціональної політики. Вирішення питань ідентифікації громадян і посвідчень особи, конфіденційності, захисту даних, питання юрисдикції в кіберпросторі, оподаткування електронної комерції, подолання кібер-злочинності і кібер-тероризму [17].

Згідно з теорією та практикою стратегічного планування та управління вказані цілі конкретизуються та деталізуються в системі стратегічних завдань.

Серед завдань державної політики з впровадження електронного урядування, зокрема, передбачається [10]:

- Узгоджена цілеспрямована діяльність всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування до залучення інститутів громадського суспільства;
- Вдосконалення державного управління, а також структур і функцій органів державної влади;

- Розробка інформаційної інфраструктури з застосуванням інформаційних технологій;
- Здійснення підготовки кадрів, що мають відповідну кваліфікацію, які б сприяли впровадженню елементів електронного урядування та у наданні адмінпослуг;
- Проведення навчання серед громадян щодо використання технологій ЕУ;
- Розробка мотиваційної системи для держслужбовців та громадян у використанні ЕУ;
- Забезпечити право громадян на захист публічної інформації;
- Покращити рівень якості використання технологій у державному управлінні;
- Деперсоніфікація у наданні адміністративних послуг, що може сприяти подоланню корумпованості державних органів;
- Інформаційна взаємодія між усіма рівнями державної влади у документообігу;
- Інтеграція інформаційних ресурсів, та забезпечення їх зберігання на базі архівів, музеїв, бібліотек з вільним доступом.

Ці завдання потребують відповідного забезпечення. Ресурсне, нормативно-правове, організаційно-технічне, інформаційно-аналітичне, науково-методичне та інші види забезпечення, які здійснює держава, та забезпечує їх взаємодію.

Виділяють такі стратегії держави щодо розбудови інформаційного суспільства та впровадження діяльності ЕУ:

1. Невтручання держави, основними рушійними силами виступає самоорганізація;
2. Централізоване управління держави;
3. Поєднання у державному управлінні та саморозвиток.

В Україні саморозвиток електронного урядування є основною рушійною силою. В специфічних умовах кризи та надзвичайної ситуації, яка зараз є в

Україні важливе забезпечення стратегії централізованого регулювання електронного урядування [10].

1.4 Етапи впровадження електронного урядування в Україні

З занепадом традиційних моделей керування та втратою довіри органами державної влади було запроваджено електронне урядування. Через розвиток інформаційно-комунікаційних технологій громадськість змогла впливати на владу, та здійснювати свою діяльність.

Для розвитку інформаційного суспільства в Україні вся діяльність органів місцевого самоврядування та влади повинна бути узгоджена. У процесі появи інформаційного суспільства виділялись наступні етапи:

1. 1998 – 2006 рр. - прийнято закони України «Про Національну програму інформатизації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», низки актів Уряду, які започаткували формування нормативно-правової бази інформатизації, а саме побудову: телекомунікаційної системи, системи національних інформаційних ресурсів, інформатизацію стратегічних напрямів розвитку економіки, безпеки та оборони, соціальної сфери тощо.

2. Ухвалення закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також сукупність інших нормативно-правових актів, спрямованих на конкретизацію та деталізацію вищевказаних законів.

3. Визначається взаємодією органів державної влади за громадян. Впроваджуються однотипні стандартні програми у побудові ЕУ. Поява місцевих інтернет-порталів, де об'єднано всі державні структури.

4. Сучасний етап, що охарактеризований розбудовою інформаційного суспільства, та який залежить від зміни діяльності органів державної влади та їх взаємодії. Планується створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури для всіх органів державної влади та місцевого самоврядування.

Зараз пріоритетним в Україні є «заявний» характер у наданні послуг, від якого іноземні структури поступово відходять [10].

У січні 2015 р. Президент України затвердив Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», метою якої є запровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Зокрема, там піднімається проблематика електронного урядування, яка входить в число дев'яти пріоритетних реформ у векторі безпеки. Дана Стратегія передбачала у розвитку електронного урядування на період з 2016 по 2020рр. наступні пріоритетні завдання [45]:

- Можливість надавати адміністративні послуги в електронному режимі;
- Створити відкриті державні реєстри;
- Перевести органи публічної влади в сферу електронного документообігу.

Для вирішення цих завдань до 2020 року було виділено три етапи:

Перший етап (2016-2017 рр.) – реалізація пілотних проектів у наданні пріоритетних адміністративних послуг в електронному форматі та передбачення альтернативи у електронній ідентифікації, а також розробка єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури надання адміністративних послуг в електронному форматі за єдиними вимогами.

Другий етап (2018 – 2019 рр.) – оптимізувати процес надання адміністративних послуг та запровадити пріоритетність, залучити населення до більшого користування електронними послугами.

Третій етап (2020 р.) надання електронних адміністративних послуг має бути забезпеченим у всіх сферах суспільного життя, з наданням інтегрованих електронних послуг.

Наразі, ми спостерігаємо значний прогрес у електронному урядування, хоча план Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у цьому напрямку на 100% реалізований не був. Створено онлайн-сервіс державних послуг «ДІЯ». На порталі «Дія» кожен громадянин може отримати електронні послуги та інформацію про

себе з державних електронних інформаційних ресурсів. На порталі «Дія» доступно 33 електронні послуги.

Зокрема, послуга з реєстрації бізнесу – найшвидша у світі. У кабінеті громадянина можна отримати інформацію з 5 реєстрів:

- єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;
- державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- єдиний державний реєстр зареєстрованих транспортних засобів та їх власників Міністерства внутрішніх справ;
- державний земельний кадастр;
- державний реєстр обтяжень рухомого майна.

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ

2.1 Нормативно-правове забезпечення електронного урядування

Прагнення України в інтеграції до Європейського Союзу набуло особливо важливого значення у запровадженні норм та стандартів у здійсненні державної політики. Так уклавши угоду про асоціацію Україна повинна забезпечити повноцінний розвиток у електронному урядуванні згідно з вимогами ЄС.

Важливо зазначити, що досі організаційне та нормативно-правове забезпечення цієї галузі є недосконалим, багато ключових питань ще не затверджено. Також сама практика їх застосувань показує недоліки законодавства та показує, що доволі часто закони суперечать один одному, що викликає труднощі у їх реалізації. Є кілька десятків нормативних актів, що стосуються електронного урядування [10].

Нормативно-правові передумови функціонування електронного урядування передусім базуються на чинному законодавстві у сфері інформаційних відносин і захисту інформації [45].

Кабінет Міністрів визначив напрями розвитку нормативно-правових баз сфери інформатизації та корегування у впровадженні електронного урядування, що стосується електронних документів, цифрового підпису, захисту персональних даних та у розвитку суміжних галузей [9].

Першочергово серед нормативно-правових актів варто виділити Закон України «Про інформацію» від 30.10.97. В ньому встановлено якісні загальноправові основи отримання застосування, поширення та збереження інформації у всіх сферах життя суспільства та держави стало основною метою та завданнями Закону. Сфера дії Закону – інформаційні відносини, що стосуються усіх сфер життя і діяльності. Основними принципами, згідно з ним є – право на інформацію та її відкритість, доступність, об'єктивність, повнота і точність, а також можливість її вигідного використання.

Суб'єктами є фізичні та юридичні особи, а об'єктами – документована або публічна інформація у різноманітних галузях.

У процесі формування електронного урядування важливими були Закон України «Про національну програму інформатизації», де визначалась стратегія вирішення проблем інформаційної галузі та її подальша підтримка та посилення. Процеси створення і обробки інформації мали стати демократичними, доступними та безпечними для користувачів [10].

Кабінет Міністрів затвердив Концепцію формування системи національних електронних інформаційних ресурсів.

В 2000 р. Президент України видав указ – «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні».

Закони, що стосувались електронних документів, документообігу, цифрового підпису стали закономірним продовженням попередніх указів. У 2007 році було розроблено Концепцію, що стосувалась розбудов інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр., де було чітко визначено мету, завдання, методи та принципи їх реалізації, а також етапи здійснення інформатизації суспільства.

Своєрідним продовженням цього закону є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» 2013 р. Реалізація вказаної стратегії сприяла впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя. Стратегія мала на меті розширення можливостей громадян брати участь у підготовці та експертизі політико-адміністративних рішень й контролювати ефективність діяльності влади [50].

Але попри це, організаційні механізми впровадження електронного урядування в Україні на стадії становлення.

Основною проблемою організаційного забезпечення управління електронним урядуванням на той час була відсутність єдиного координаційного центру.

Розбудова майбутньої «Електронної держави Україна» здійснюється за допомогою наступних напрямів проектів [10]:

- 1) «Інформаційна відкритість органів державної влади», що включає проекти: електронна присутність; відкритий уряд; електронний доступ до публічної інформації;
- 2) «Електронна взаємодія в системі державної влади»;
- 3) «Електронні послуги»;
- 4) «Електронні консультації з громадськістю».

Президент України П. Порошенко видав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», де електронне урядування було одним з першочергових пріоритетів у реформуванні державного управління. Зокрема, там піднімається проблематика електронного урядування, яка входить в число дев'яти пріоритетних реформ у векторі безпеки. Дана Стратегія передбачала у розвитку електронного урядування на період з 2016 по 2020рр [45]. Результатом реалізації реформи має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти й реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток та адекватне реагування на внутрішні й зовнішні виклики [48].

2.2 Державна політика щодо інформаційних ресурсів

Осмислення інформації, як інструмента влади, та здійснення за його допомогою державної політики, що могла б забезпечити національну безпеку, інтереси і прогрес у результаті ефективного керування інформаційними ресурсами – головна мета державної політики, що стосується інформаційних ресурсів.

Згідно Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»: державним інформаційним ресурсом називають інформацію, що є власністю держави, та яку держава захищає згідно з законодавством [36].

Складовою інформаційних ресурсів є «національні ресурси», які призначені для задоволення потреб громадян незалежно від їх змісту, форми, часу та місця створення, форми власності [22].

Варто зазначити, що взаємозв'язок, упорядкування і систематизацію інформації визначають як основними категоріями щодо «інформаційних ресурсів держави» [28].

Інформаційні ресурси держави – це взаємозв'язані, упорядковані, систематизовані, закріплені на матеріальних носіях дані, що було створені органами державної влади або іншими суб'єктами за рахунок державного бюджету.

Інформація, яка включена до інформаційних ресурсів держави, може бути:

- відкритою або з обмеженим доступом;
- первинною, тобто створеною державним органом чи іншим суб'єктом і вторинною – результатом аналітико-синтетичної обробки;
- належати як державним органам, так і недержавним юридичним чи фізичним особам, а також бути змішаною власності або спільного використання;
- бути закріпленою на паперових або електронних носіях тощо.

Як закріплено у Законі України «Про інформацію», до інформаційних ресурсів України входить уся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення. Україна самостійно формує інформаційні ресурси на своїй території і вільно розпоряджається ними, за винятком випадків, передбачених законами і міжнародними договорами [42].

За цей час сформовано було розроблено правові засади, для розбудови інформаційного суспільства: прийнято нормативно-правові акти, які можуть регулювати суспільні відносини у створенні інформаційних електронних ресурсів, захищати інтелектуальну власність, а також впроваджувати електронний документообіг і захист інформації [43].

Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтується на засадах:

- пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави;
- формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов;

- всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ;
- сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів;
- поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання ІКТ;
- широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища;
- забезпечення інформаційної безпеки.

Щоб забезпечити ефективний державний контроль та захистити інформаційні ресурси в Україні, варто створити державний реєстр інформаційних ресурсів, але при цьому варто врахувати, що держава повинна зберегти та забезпечити усім рівний доступ до цієї інформації [28].

Під час аналізу зовнішньої складової електронного урядування можна почати з надання державних послуг в електронній формі. Електронний уряд охоплює всі аспекти управлінських процесів, в тому числі процесів надання послуг в тій мірі, в якій процеси спираються на використання інформаційних телекомунікаційних технологій [55].

Характерною особливістю тут є той факт, що вже існуючі адміністративні механізми (в нашому випадку - які надають державні послуги) отримують новий імпульс розвитку за допомогою викриття їх у інформаційно-комунікаційну оболонку. Автор не дарма застосовує метафору «Оболонка», так як на жаль, подібна модернізація не змінює сутність процесу, створюючи видимість оновлення, але по своїй суті залишається все тим же забюрократизованим адміністративним механізмом. Плюсом тут можна вважати мінімізацію особистої взаємодії між державою та заявником, чому значною мірою сприяє використання інформаційних технологій. Подібний підхід, по-перше, прискорює процес, а по-друге, знімає ризик корупційної складової.

Такі зміни спрямовані на оптимізацію надання державних послуг, підвищення технологічної грамотності громадян, зниження впливу фактора географічного місця розташування, підвищення відкритості інформації про діяльність органів державної влади та розширення можливості доступу до неї. Перехід на надання державних послуг та виконання державних функцій в електронному вигляді органами виконавчої влади також підкреслювався як необхідний крок в реалізації адміністративної реформи.

Крім того, будь-яка можливість реалізувати в електронній формі право громадян на участь в управлінні справами держави повинна розглядатися як невід'ємна частина системи електронного уряду. Електронне голосування, електронне правосуддя, подача звернень та скарг до державних органів та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційних технологій, а також будь-надання інформації про державних органах в електронному вигляді є складовою частиною розглянутого механізму.

Так всі форми громадського контролю, які реалізуються з використанням інформаційних технологій повинні всіляко підтримуватися державою, а горизонти їх застосування повинні максимально розширюватися. При цьому обов'язково повинен дотримуватися принцип незалежності суб'єктів громадського контролю від органів влади [14]. Так, наприклад, громадське обговорення може проводитися через інформаційно-телекомунікаційну мережу «Інтернет».

Більш того, з метою інформаційного забезпечення громадського контролю, забезпечення його публічності та відкритості суб'єктами громадського контролю можуть створюватися спеціальні сайти.

З поняттям «електронний уряд» також тісно пов'язані поняття «електронне урядування» та «електронна демократія». Можна сказати, що поняття «електронне урядування» включає в себе поняття «електронний уряд» і «електронна демократія» і означає не просто забезпечення громадянам доступу до урядової інформації онлайн та надання державних послуг через Інтернет, але і можливість електронного голосування, прямого впливу на процес прийняття політичних рішень, безпосередньої участі громадян в демократичному процесі.

Розглядаючи внутрішню складову електронного уряду, варто зауважувати, що тут включається система електронного документообігу державного управління, заснована на автоматизації всієї сукупності управлінських процесів і спрямована на підвищення ефективності державного управління, а також система міжвідомчого електронного взаємодії, яка дозволяє державним органам обмінюватися інформацією, необхідною для надання державних послуг, знімаючи деякий «інформаційний» тягар із заявників.

Створення електронного уряду передбачає побудову загальнодержавної розподіленої системи управління, реалізує рішення повного спектра задач, пов'язаних з управлінням документами і процесами їх обробки. Використання інформаційних телекомунікаційних технологій має місце не як самоціль, а перш за все як інструмент, метод вирішення завдань по підвищення ефективності державного управління[1].

Розвиток захищеної технологічної системи міжвідомчого електронного документообігу спрямовано на підвищення ефективності державного управління. Учасниками міжвідомчого електронного взаємодії є органи виконавчої влади, державні позабюджетні фонди, виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та муніципальні установи, багатофункціональні центри, інші органи та організації[4].

Метою створення системи міжвідомчого електронного документообігу є підвищення якості надання державних і муніципальних послуг та виконання державних і муніципальних функцій за рахунок використання загальних інформаційних ресурсів, зменшення часу на пошук і обробку інформації в електронній формі[51].

Крім того, впровадження даної системи документообігу направлено на вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення прийнятих рішень на всіх рівнях державного управління, забезпечення оперативності і повноти контролю результативності діяльності органів державної влади і забезпечення необхідного рівня інформаційної безпеки.

Досвід провідних країн світу свідчить про те, що надання державних послуг в електронному вигляді дає незаперечні переваги як для громадян, так і для держави. Знижуються витрати часу на збір документів, спрощуються адміністративні процедури, скорочуються адміністративні витрати, підвищується рівень доступності та якість державних послуг, зростає рівень лояльності громадян.

Таким чином, під електронним урядом слід розуміти особливу форму організації діяльності органів державної влади, яка забезпечує впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, метою якої є модернізація процесу державного управління, підвищення довіри громадян до влади, а також розширення можливості реалізації права громадян на управління справами держави.

2.3 Моделі «електронного урядування»

Кожна модель у державному управлінні повинна відповідати вимогам інформаційного суспільства. Розробка цих моделей передбачає [30]:

- Визначення етапів розбудови інформаційного суспільства;
- Вставлення індикаторів розвитку інформаційного суспільства відповідно до етапів;
- Розробка переліку важливих заходів у різноманітних напрямках діяльності задля досягнення показників;
- Запровадження адекватної структури органів управління, що сприятиме забезпеченню цих заходів.

Компонентами моделей повинні бути:

- Складові систем державного управління;
- Завдання та принципи органів державної влади та місцевого самоврядування;
- Інформаційна інфраструктура суспільства;
- Індикатори розвитку інформаційного суспільства.

Загалом, у системі електронного урядування простежується багато типів взаємодій. Серед них на Таблиці 1 представлено:

Моделі електронного урядування за типами взаємодії між зацікавленими суб'єктами

Моделі електронного урядування		Зміст взаємодії
G2C	Уряд – громадянам	Одностороннє надання державних послуг та інформації урядом громадянам
C2G	Громадяни – уряду	Можливість обміну інформацією між громадянами і урядом
G2B	Уряд – бізнесу	Складається з електронних трансакцій, коли уряд надає бізнесу певну інформацію, що їм необхідна для трансакцій з урядом (наприклад, система електронних закупівель)
B2G	Бізнес – уряду	Відноситься до збуту продукції та послуг для уряду, щоб допомогти уряду стати більш ефективним, наприклад шляхом поліпшення системи управління бізнес-процесами та електронних облікових записів (система електронних закупівель є додатком, що полегшує взаємодії як G2B, так і B2G)
G2E	Уряд – працівникам	Складається з ініціатив, що полегшують управління державними службами і формують внутрішній зв'язок з державними службовцями
G2G	Уряд – уряду	Дає можливість онлайн-комунікацій і обміну інформацією між державними установами в рамках комплексних баз даних
G2N	Уряд – некомерційним організаціям	Уряд надає інформацію некомерційним організаціям, політичним партіям і громадським організаціям
N2G	Некомерційні організації – уряду	Надає можливість обміну інформацією та зв'язку між урядом і некомерційними організаціями, політичними партіями та громадськими організаціями

Таким чином, можна стверджувати, що електронне урядування включає два типи партнерства: на державному й місцевому рівнях, та віддзеркалює вісім типів описаних вище взаємодій [21].

Також науковці розглядають таку класифікацію моделей: континентально-європейську, англо-американську та азіатську моделі.

Континентально-європейська модель, де діяльність структур спрямована на забезпечення потреб населення.

Англо-американська модель (США, Канада, Велика Британія). Діяльність цих моделей спрямована на відкритість, прозорість та відповідальність влади перед громадянами. При цьому однією з головних цілей є вивільнення державних службовців від рутинних процедур взаємодії з населенням.

Азіатська модель електронного урядування, враховує особливості специфічного стилю управління, де основні зусилля спрямовані на впровадження

сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти та культури [10].

Електронна взаємодія органів публічної влади з громадянами, представниками секторів бізнесу та некомерційних організацій здійснюється саме через інформаційні представництва, що покликані реєструвати звернення громадян і організацій та надавати необхідну інформацію для вирішення перед суспільством і конкретними громадянами певних питань [10].

Найбільш поширено науковцями у світі виділяється чотири основоположні моделі побудови електронного уряду:

- англо-американська модель;
- азіатська модель;
- європейська модель;
- російська модель[17].

Англо-американська модель електронного уряду розвивається в США, Канаді та Великобританії. У США державою був розроблений документ «Стратегія електронного уряду (E-Government Strategy)». Загальні принципи стратегії уряду США в області інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють стверджувати, що уряд потребує високого рівня забезпеченості громадян високоефективними і простими в отриманні послугами для громадян для взаємозв'язку з державними установами.

Організація роботи відбувається в рамках національної ініціативи щодо посилення контролю з боку громадян за діяльністю державних установ[26].

Канада стала однією з перших країн у світі, яка стала вирішувати проблему відкритого доступу до інформації державних структур ще в 1994 році. Для цього було прийнято рішення розділити реалізацію проекту на три основні етапи, поставивши перед собою завдання побудови електронного уряду протягом п'яти років. В результаті застосування поетапного підходу система була розділена на чотири складових:

- урядовий сайт Канади;
- сайти, які об'єднують різноманітні інформаційні портали;

- програмне забезпечення, що включає в себе сервіс пошуку, систему автоматизації бізнес-процесів, систему інтеграції додатків і даних;
- програмне забезпечення, що включає в себе систему управління паперовими і електронними документами, електронні сховища і системи управління базами даних.

Оцінивши успіхи реалізації системи електронного уряду, США створює свою систему відкритого доступу до державних послуг. Основна увага приділяється:

- електронної торгівлі між державними організаціями та міністерствами, конкурсним електронним торгам на поставки товарів і послуг для задоволення державних потреб;
- доступу населення до урядової і адміністративної інформації;
- використання смарт-карт, в тому числі в федеральному уряді;
- рішенням різного роду задач, зокрема отримання офіційних документів через урядові Web-сайти, оплаті податків, надання статистичної інформації про роботу державного апарату населенню та ін .;
- застосування ІКТ в медицині і охороні здоров'я.

Можливості електронного уряду припускають вдосконалення і використання всіх можливих електронних видів отримання інформації. До них відносяться: мобільний зв'язок, Інтернет, цифрове телебачення, колл-центри. Однак можливість прямого контакту громадян з установи не виключається, що дозволяє отримувати послуги найбільш зручним способом. У США отримала поширення система створення персональних сторінок для громадян, малих і середніх підприємств, які дозволяють зробити процес отримання послуг максимально зручним і ефективним. Завдяки застосуванню електронних технологій в державному управлінні вдалося значно скоротити витрати на надання послуг на десятки мільйонів доларів. На даний момент уряд США повністю завершило процес створення і реформування інформаційно-комунікаційного середовища на урядовому рівні[26].

Так, США зробили суттєвий крок вперед на шляху реалізації ідеї електронного уряду і задають тенденції розвитку технологій для електронного уряду, переймаємо іншими країнами світу. Деякі дослідники вважають, що найбільш раціонально і ефективно концепцію електронного уряду можуть реалізувати саме США.

Азіатська модель електронного уряду ґрунтується на характерному стилі управління. Уряд Республіки Корея при формуванні моделі електронного уряду основний акцент зробив на впровадження ІКТ в освітню і культурну галузі. Азіатська модель так само, як і англо-американської, базується на принципі єдиного вікна. Прихильність до цього принципу значно спрощує процес взаємодії з державними органами.

Протягом довгого часу Організація Об'єднаних Націй визнавала систему «Електронного уряду» Кореї найкращою і ефективною в світі, так як громадяни могли отримати понад дві тисячі різноманітних державних послуг. Дана модель не тільки показує свою ефективність, але і підтримується величезною кількістю громадян, віддають перевагу отримувати послуги в електронному вигляді, ніж традиційним способом.

Завдяки даній системі громадяни країни можуть скористатися практично всіма операціями за допомогою звичайного персонального комп'ютера. У більшості громадських місць встановлені термінали, що дозволяють знайти необхідну інформацію або отримати довідку в електронному та паперовому варіанті.

Південна Корея є однією з перших країн, де був введений режим стовідсоткового документообігу. Однак найважливіші урядові документи продовжують зберігатися в паперовій формі. Функціонування системи «електронного уряду» дозволяє Південній Кореї щорічно заощадити більше 1 мільярда доларів на рік.

Азіатська модель також успішно застосовується урядом Сінгапуру. Велика кількість державних послуг в Сінгапурі на даний момент є в режимі онлайн, надані через програму «Сінгапур ОДИН». Однією з основних програм

електронного уряду є програма «Електронний громадянин», яка надає пакет об'єднаних послуг, які раніше надавалися виключно через державні відомства. Кожному жителю Сінгапуру доступна послуга прив'язки особистого кабінету порталу державних послуг до мобільного телефону, після чого можливо отримання деяких послуг прямо через смартфон.

Таким чином, азіатська модель впровадження електронного уряду спирається на інформатизацію соціальної сфери - культури, освіти, охорони здоров'я, а також налагодження механізмів електронної комунікації. Наголос робиться на розвиток інфраструктури інформаційних технологій, створення сприятливих умов розвитку електронної комерції. Орієнтація на громадян передбачає установку терміналів отримання електронних послуг та довідкової інформації в часто відвідуваних закладах. Портали державних послуг намагаються максимально інтегрувати з мобільними пристроями для полегшення процедури взаємодії з державою.

За даними рейтингу 2016 року, за рівнем розвитку електронного уряду Великобританія займає почесне 1-е місце. Електронний уряд Великобританії має програми «Електронні громадяни», «Електронний бізнес», «Електронний уряд». Основний акцент у рішенні задач держави в сфері реалізації концепції електронного уряду зроблений на рішення наступних завдань:

- розширення переліку послуг, що урядом сервісних послуг;
- забезпечення більш ефективного використання соціальної інформації в органах державної влади;
- створення технічних і освітніх умов для повного охоплення громадянами урядових послуг.

Головним завданням реалізації концепції електронного уряду в Великобританії є створення високоефективної системи взаємодії громадян і бізнес-співтовариств з державними органами, що дозволяє отримувати якісні державні послуги за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій[27].

Для створення єдиного інформаційного порталу було прийнято рішення про об'єднання нині існуючих сайтів, і закриття частини дублюючих сайтів, які несли тільки бюрократична тяганина. Для приваблення попиту на розроблювальний сервіс було прийнято рішення про внесення змін до законодавство. Так, для громадян, що представляють податкову звітність в електронному вигляді, передбачалися значні пільги.

В результаті використання єдиного сервісу з надання послуг в електронному вигляді Великобританія значно розвантажила державних службовців від рутинної паперової роботи.

Таким чином, англо-американська модель електронного уряду будується на принципах якісного надання державних послуг громадянам, скасування надлишкових функцій органів влади і більш швидкого і зручного одержання послуг в електронному вигляді. Політика країн, застосовують англо-американську модель, також спрямована на скорочення витрат на надання державних послуг.

Користуються популярністю сервіси по отриманню офіційної державної статистики. Основною відмінною ознакою є принцип єдиного вікна, в якому зібрані всі необхідні і найбільш затребувані послуги з отримання державних послуг громадянами та бізнес-спільнотою.

Європейська модель електронного уряду має такі характерні риси:

- високий рівень об'єднання країн і народів Європи, що проявляється в єдиній валюті, єдиному загальноєвропейському інформаційному просторі, розробці нової єдиної конституції, у вільному переміщенні фінансів, енергії та інформації;

- досить жорстке законодавство, що регулює інформаційні відносини і інформаційні потоки, що циркулюють в єдиному європейському інформаційному просторі.

Основний акцент в питаннях побудови електронної держави ЄС здійснює на досягненні соціальної єдності і рівності націй, що входять в нього. Однак в якості однієї з основних проблем європейське суспільство вважає розрив між молодим поколінням, готовим до використання сервісів по наданню послуг населенню в

електронному вигляді, і більш старшим поколінням, яке часто не здатне самотійно розібратися в досить складному процесі отримання необхідних послуг в інформаційних мережах[34].

На початку 2000-х років була розроблена Програма зі створення «Електронної Європи», складовою частиною якої є формування електронного уряду. Реалізація даної програми не протидіяла розробці національних електронних урядів в Великобританії, Німеччині, Франції, Португалії, Естонії і безлічі інших європейських держав.

Одним з таких є Німеччина, яка вважає, що електронний уряд став одним з головних інструментів модернізації державного апарату.

Офіційна німецька державна стратегія обслуговування населення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій спирається на 4 основних принципи, охоплюють чотири сектори реформ:

- абсолютно нова структура, забезпечує більшу ефективність виконання законів і надання державних послуг;

- орієнтація на громадян як на стратегічного партнера і основного споживача державних послуг;

- модернізація державних служб, яка дозволить органам влади краще справлятися зі своїми обов'язками, ефективніше використовувати кошти і діяти більш прозоро;

- ефективне керівництво, що дозволяє наймати і утримувати в організації службовців, зацікавлених в результатах своєї роботи.

- У країнах Європейського союзу все більше розвивається сервіс зворотного зв'язку.

У Франції існує урядовий сайт, на якому всі громадяни можуть брати участь в обговоренні соціально значущих проектів, реалізованих в країні. До таких проектів відноситься будівництво доріг, мостів, парків і інше. За результатами урядового моніторингу дані підходи сприяють розвитку довірчих і партнерських відносин громадян і влади.

Також отримав широке практичне застосування сервіс надання інформації про установи. Для отримання необхідної інформації необхідно внести свій поштовий індекс в пошукове вікно, щоб отримати адреси необхідних установ. У Франції оплата електронних послуг проводиться через сайт за допомогою кредитної картки, що значно спрощує процедуру отримання необхідних послуг.

Таким чином, європейська модель електронного уряду ґрунтується на єдності націй Європейського союзу. Інвестиції в інформаційне суспільство розглядаються як інвестиції в прогресивне майбутнє своїх країн. Характерні для європейської моделі сервіси зворотних форм зв'язку, публічне обговорення і громадянська експертиза соціально-значущих рішень в інформаційних мережах довели свою практичну ефективність. також широке поширення набувають сервіси надання інформації про заклади по спрощеній пошуковій системі.

2.4 Етапи розвитку електронних інформаційних ресурсів

Життєвий цикл інформаційних ресурсів загалом можна окреслити як «добування – нагромадження – систематизація – зберігання – використання – нарощування».

Державна політика щодо інформаційних ресурсів включає [10]:

- стратегічне планування розвитку, використання та захисту інформаційних ресурсів;
- нормативно-правове забезпечення;
- поточне державне управління та організаційні заходи;
- науковий супровід;
- ресурсне забезпечення реалізації політики, у тому числі фінансування.

Періодизація електронних інформаційних ресурсів починається з появи автоматизованої інформаційної технології для обробки даних та технічних засобів. Починаючи з 50-х років, коли з'явилися перші ЕОМ.

Задля розвитку інформаційних ресурсів органи державної влади повинні їх систематизувати та інтегрувати. Щоб вони були прозорими, відкритими, оперативними та ефективними з доступністю на будь-яких рівнях.

Заходи державного управління щодо реалізації державної політики:

- розробка державних замовлень для створення інформаційних ресурсів;
- керування діяльністю органів влади у питаннях створення, застосування і безпеки інформаційних ресурсів;
- стандартизація інформаційних ресурсів;
- розробка системи у накопиченні, зберіганні та застосуванні інформаційних ресурсів; розробка технічних вимог;
- ведення обліку та реєстрації інформаційних ресурсів, зокрема у Національному реєстрі електронних інформаційних ресурсів;
- розробка державного депозитарію електронних інформаційних ресурсів.

Для якісної розробки електронних інформаційних ресурсів варто дотримуватись такого плану. За почерговим та якісним формуванням Національного реєстру повинен слідкувати уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі інформатизації.

Національний реєстр – це інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для реєстрації, обліку, накопичення, обробки та зберігання відомостей про склад, зміст, розміщення, умови доступу до електронних інформаційних ресурсів та задоволення потреб юридичних і фізичних осіб в інформаційних послугах. До Національного реєстру включаються веб-сайти, бази даних та реєстри в електронній формі. За допомогою реєстру планується здійснювати перехід до певного інформаційного ресурсу для одержання необхідної інформації безпосередньо з відповідного ресурсу. В подальшому планується створення державного депозитарію електронних інформаційних ресурсів, в якому будуть зберігатися робочі копії державних електронних інформаційних ресурсів та забезпечуватиметься доступ до інформації, що зберігається у ресурсах [10].

Електронні інформаційні ресурси виступають якісною заміною паперовому документообігу. Забезпечення якісної системи такої діяльності в майбутньому

суттєво пришвидшить роботу відповідних державних структур, мінімізує можливість людського фактору.

На сучасному етапі інформаційні ресурси в Україні визначаються сукупністю баз даних окремих органів влади, які об'єднані між собою, які починають активно взаємодіяти.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Основні сфери застосування електронних інформаційних ресурсів

Згідно з Указом від Державного комітету зв'язку та інформатизації України в 2003 р. було укладено перелік інформаційних послуг електронних інформаційних ресурсів, куди входили: послуги для фізичних осіб, послуги для державних службовців, послуги для юридичних осіб та послуги для представників міжнародної спільноти [15].

Для фізичних осіб перелік стосувався соціального захисту, правової допомоги, громадянства України, свободи пересування та місця проживання, правового статусу іноземців, осіб без громадянства, а також питань сім'ї, дому, житла, освіти та здоров'я, молоді, культури та духовності, екології, міжнародного туризму, науки і техніки, прав людини, розвиток соціальних сфер, доходів, спорту і туризму, телекомунікацій та інформатики.

Для юридичних осіб було сформовано питання, що стосувались створення підприємств, їх сертифікація і ліцензування, проблеми макроекономіки та зовнішньоекономічної діяльності. Інвестицій та захисту інтересів.

Для державних службовців були переглянуті правові засади, кадрові питання та питання діловодства.

Представники міжнародної спільноти могли отримати оперативну інформацію що стосувалась в'їзду до України, бізнесу та позицій України на міжнародній арені.

Основні види адміністративних послуг, які надає система електронного уряду - інформування, взаємодія (можливість отримання копій та форм документів, їх подальше опрацювання та обробка), проведення транзакцій.

Створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів (НРІР) вимагає неперервного системного аналізу національних інформаційних ресурсів, їх взаємозв'язку та захисту. При цьому НРІР варто вивчати як складну інформаційну систему, адже вона має велику кількість складових компонентів та

досліджує їх взаємодію з навколишнім середовищем, ієрархічною структурою та мінливістю у часі.

НРІР поєднує в собі реєстри інформаційних ресурсів, що можуть забезпечити облік інформаційних ресурсів, що згруповані за певною спільною ознакою [8].

Ієрархічність НРІР полягає у підпорядкованості реєстрів, які поступово включатимуться до складу НРІР, та забезпеченні централізованого керування всією системою.

У Національному реєстрі електронних інформаційних ресурсів реалізуються наступні функції:

- Обліково-реєстраційні функції;
- Класифікаційні функції;
- Інформаційно-пошукові функції;
- Інформаційно-аналітичні функції;
- Адміністративні функції.

Галузеві проекти, які були реалізовані [10]:

- подання електронної звітності суб'єктами підприємницької діяльності у Податкову адміністрацію;
- створення системи електронного декларування товарів на митниці «Електронна декларація»;
- система подання електронних заяв для вступу в вищі навчальні заклади;
- система он-лайн придбання проїзних документів на залізничному транспорті «Електронний квиток» тощо.

Стратегія розробки електронного уряду сприяє тому, що державні послуги стануть доступними через різні канали, зокрема ПК, інформаційні кіоски, мобільні телефони, канали цифрового телебачення, центри телефонного обслуговування та контактні центри. Сьогодні в усіх країнах світу, зокрема й в Україні, більшість державних установ, центральних, регіональних і місцевих органів влади створюють власні портали. При цьому передбачається, що частина

цих порталів та їхні послуги за окремими секторами державної діяльності будуть об'єднані в центральний урядовий портал [36]

Система національних інформаційних ресурсів (СНІР) – розподілене за галузевими, регіональними та іншими ознаками інтегроване інформаційне середовище, що об'єднує існуючі й ті, що створюються ІР в єдиний інформаційний простір, призначений для забезпечення комплексної і об'єктивної оцінки ситуації у всіх сферах громадського життя, у тому числі в сфері державного управління, прогнозування ситуації і прийняття на цій основі управлінських рішень [25].

3.2. Електронний документообіг

Електронний документ та цифровий підпис вперше описано на законодавчому рівні 2001 року Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», де його визначали, як документ, де інформацію представлено у форматі електронних даних, що включили відповідні реквізити документа, у тому числі і цифровий підпис, що представлено у візуальній формі або на папері. Також згідно Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: електронний документ має однакову юридичну силу з паперовим документом, електронний цифровий підпис на електронному документі має однакову юридичну силу з підписом на паперовому документі та є обов'язковим реквізитом електронного документа, оригіналом електронного документа є примірник, підписаний електронним цифровим підписом [12].

Ефективними напрямками у застосуванні електронних технологій є:

- підготовка документів з використанням електронних технологій;
- передача інформації, що використовується для прискорення її доставки споживачам з подальшим виведенням документів на папір;
- електронна реєстрація надходження документів у систему
- єдина реєстрація усіх документів у системі. На реєстраційному масиві ґрунтується облік, пошук, контроль виконання документів без створення інших реєстраційних форм [29].

Таким чином для документів з електронним носієм актуальним залишається розв'язання питання їх ідентифікації, оригінальності та юридичної сили. Важливим стає питання у визначенні юридичних можливостей документа з електронних носіїв.

Щоб з'ясувати, яке завдання постає перед електронними документами необхідно:

1. Дослідити потоки та життєві цикли електронних документів різних сфер та видів (управлінській, науково-дослідній, виробничій);
2. Вирішити понятійно–термінологічні питання, що є пов'язаними з електронними потоками і життєвим циклом електронних документів;
3. Опрацювати сутнісні характеристики об'єктів;
4. Уніфікувати, стандартизувати та регламентувати процеси створення, реєстрації, обігу, обліку і збереження електронних документів;
5. Дослідити сутність електронних інформаційних ресурсів [19].

Основними цілями впровадження електронного документообігу є:

- 1) підвищення ефективності управління діяльністю;
- 2) прискорення руху документів у організації;
- 3) зменшення трудомісткості опрацювання документів.

Електронний документообіг дозволяє розробити єдиний інформаційний простір, інтегруючи в інформаційний вузол усі документальні системи. Інтеграція здійснюється без втрати якості роботи з документами, зі збереженням традицій українського діловодства [11].

Перевагою електронного документообігу є забезпечення оперативності обробки інформації; можливість відслідковування руху документації; взаємозв'язок тексту та мультимедійних даних; робота з формами, що значно полегшує уніфікацію даних; оперативність передачі інформації; економія паперу; висока компактність; швидкість обробки інформації та її отримання; більша захищеність [29].

Електронний документообіг є важливою складовою документаційного забезпечення діяльності державного органу. Електронний документообіг з

використанням електронного цифрового підпису – одна з складових електронного урядування [39].

Документообіг є дуже важливою складовою частиною процесів управління і прийняття управлінських рішень [6]. Без добре і надійно організованого документообігу сьогодні жодна установа не може якісно та ефективно працювати, адже він впливає на оперативність, економічність і надійність функціонування апарату управління організацією, культуру праці управлінського персоналу і власне на якість управління, займає доволі важливе місце в роботі державних органів.

Поширення онлайн технологій в Україні дозволить втілити концепцію сервісної держави в національних ініціативах – держави, що використовує ІКТ для зв'язку та інтеграцією з громадянами та бізнесом як споживачами його послуг. Розширення доступу громадян і бізнесу до урядової інформації – перш за все в сфері освіти, медичного обслуговування та соціального забезпечення, зайнятості, оподаткування, ліцензування та ведення бізнесу, державних закупівель та державного замовлення, міжнародних торгових операцій, дозволить в подальшому розвивати е-демократію в українському політичному просторі [44].

Можна назвати три найбільш ефективних напрямки використання електронних технологій в традиційному діловодстві:

1. Підготовка документів з використанням електронних технологій - здійснюється за правилами і з використанням форм і бланків уніфікованих документів. На виході тексти виводяться на папір і набувають відповідно до діючих правил форму документів.

2. Електронна передача інформації - використовується для прискорення її доставки споживачам з подальшим виведенням документів на папір. Актуальним завданням є визначення місця факсимільного передачі документа в системі традиційного діловодства.

3. Електронна реєстрація надходження документів в систему - передбачає включення в єдину інформаційну систему всіх виникаючих або надходять в організацію документів у будь-якій формі на основі єдиних правил реєстрації. На

реєстраційному масиві будуються облік, пошук, контроль виконання документів без заведення інших реєстраційних форм.

З огляду на традиційні технології передачі документів всередині організації, для обліку і контролю можуть використовуватися дублюючі реєстраційні форми на папері. Включення документа в реєстраційний масив підтверджує факт його наявності та вчинення дії, що він реєструє [16, с. 51].

Термін «документообіг» можна трактувати як відображення терміна «діловодство», досить добре формалізованого в традиційному управлінні, при використанні його в комп'ютерній індустрії. В цьому випадку засоби автоматизації документообігу зводилися б до комп'ютеризації традиційних завдань діловодства - формування справ і обліку містяться в них документів, контролю виконання і формування відповідної звітності.

Завдання автоматизації документообігу лежить на стику традиційних «паперових» технологій роботи з документами і нових комп'ютерних технологій. Додаткові складнощі викликаються тим, що до сих пір чітко законодавчо не закріплений статус електронного документа. Існують певні складнощі з сертифікацією систем електронного підпису і систем забезпечення секретності доступу до документів [35, с. 51].

Завдання документообігу не є ізольованою технологічним ланцюжком в бізнес-процесі організації, рух документів тісно інтегровано з іншими підзадачами, які розв'язуються інформаційною системою організації. Таким чином, система автоматизації документообігу повинна забезпечувати прикладні інтерфейси, що дозволяють вбудовувати функції передачі і збереження документів в прикладні системи, що функціонують в організаціях, в яких вона впроваджується.

Все перераховане дозволяє зробити висновок, що система автоматизації документообігу - досить складний механізм. Система документообігу підприємства включає в себе безліч підсистем, побудованих за допомогою програмних продуктів, як правило, створених різними виробниками. Система

автоматизації документообігу може по-різному інтерпретуватися в залежності від розміру організації і специфіки її діяльності.

Система автоматизації документообігу складається з декількох підсистем. Можна виділити наступні підсистеми автоматизації документообігу [5, с. 24]:

- системи автоматизації діловодства;
- архіви документів;
- системи введення документів і системи обробки образів документів;
- системи управління вартістю зберігання документів;
- системи маршрутизації документів;
- системи комплексної автоматизації бізнес-процесів.

Коротко зупинимося на функціях кожної з них.

Функції автоматизації діловодства включають фіксацію документів в спеціальній базі даних, що виражається в заповненні спеціальної картки документа. Структура документів, зафіксованих в базі даних, спирається на так звану номенклатуру справ, наявну, як правило, в кожній організації, а технологія обліку та обробки документів спирається на сформульоване в даній організації положення про діловодство.

Архів документів - це те, що, власне, зберігає електронний документ. При цьому може зберігатися або образ документа, або його зміст, або і те, і інше. Крім зберігання документів, архів повинен забезпечувати навігацію по ієрархії документів і їх пошук.

На відміну від систем попереднього класу в архівах зберігаються самі документи, тому система повинна забезпечувати розмежування прав доступу до документів. Користувач може ідентифікуватися або за допомогою мережевого імені, або за допомогою спеціального імені та пароля, визначеного в системі управління архівом. Крім поділу прав доступу на рівні користувачів, система повинна забезпечувати виділення груп користувачів або ролей.

Однією з самостійних функцій систем документообігу є введення документів в архів, тобто переклад документів з паперового в електронний вигляд.

У найпростішому випадку ця процедура зводиться до сканування. Однак, як правило, простого збереження образу документа виявляється недостатньо.

Образ документа може зажадати так званого анотування, накладення на образ документа різних додаткових образів, виділень, текстових позначок та ін. Крім того, образ документа повинен бути забезпечений набором атрибутів, який дозволить його ідентифікувати в системі діловодства і в архіві документів.

Системи управління вартістю зберігання забезпечують можливість роботи з різними периферійними пристроями - накопичувачами на жорстких магнітних дисках, оптичними стійками, накопичувачами на магнітній стрічці і CD-ROM-пристроями. Система забезпечує автоматичне перенесення даних на більш «дешеві» пристрої в разі, якщо доступ до них здійснюється не дуже часто.

Системи маршрутизації документів займаються безпосередньо пересилкою документів на робочі місця виконавців, збором інформації про поточний статус документів, здійснюють групування документів по завершенні роботи з ними на окремих етапах, а також забезпечують засоби доступу до інформації про поточний стан робіт з документами.

Системи маршрутизації, як правило, містять засоби опису типових маршрутів проходження документів в організації. На підставі розроблених маршрутних схем можуть породжуватися екземпляри бізнес-процесів роботи з документами.

3.3. Електронні петиції до органів державної влади України як інструмент електронної демократії

Запровадження електронних петицій умовно визначають як окремий етап у становленні електронної демократії, якому передують створення: законодавчої бази; електронного документообігу та інформаційних порталів (інтернет-ресурсів) в центральних та регіональних органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; електронних сервісів надання адміністративних послуг.

Запровадження електронних петицій є важливим сучасним трендом, який охопив більшість демократичних країн. За підрахунками В. Нестеровича, “нині

подання електронних петицій передбачено в понад 75 країнах світу, котрі мають різні форми, суб'єктів створення та порядок подання е-петицій"[31].

Можливість "прийняття та розгляду звернень громадян, що подаються з використанням мережі Інтернет" з 2009 року, уперше передбачена Указом Президента України від 7 лютого 2008 року за № 109/2008 "Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування"[44].

Термін же "електронна петиція" вперше був уведений у Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про звернення громадян" щодо електронного звернення та електронної петиції", прийнятому Верховною Радою України 2 липня 2015 року[37]. Відповідні зміни нещодавно внесені до загальнодержавного "Класифікатора звернень громадян", де з'явилися терміни "петиція", "електронна пошта", "електронне" звернення[39]. Насамперед, законодавець змістовно визначив сутність електронної петиції, порядок її подання та розгляду. Зауважимо, що в чинній редакції Закону України "Про звернення громадян" термін "петиція" вживається 54 рази. Термінологічне визначення наведено у частині третій статті 5: "Електронна петиція" – є "особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування"[40].

Порядок подання петиції досить детально й чітко виписано в статті 231 цього Закону й не потребує, вважаємо, спеціального коментування. Можна дискутувати з приводу строків та кількості підписів громадян, порядку прийняття рішень, але загалом оцінимо цей законодавчий акт як демократичний й такий, що дає змогу забезпечити можливість громадянам на висловлення власної думки й доведення її до владних структур.

Законом України "Про звернення громадян" встановлено, що "громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт

громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції” (частина перша статті 231).

Для цього Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України прийнято відповідні акти. На виконання Указу Президента України від 28 серпня 2015 року за № 523/2015 “Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України” на офіційному веб-сайті Глави держави, було створено спеціальний портал для електронних петицій[12].

Аналіз трафіку користувачів офіційного веб-сайту Президента України засвідчив, що суб'єктами маніпуляцій є невстановлені структури та окремі особи, IP-адреси яких зареєстровані за межами України. Переважно, це “візити” користувачів з Російської Федерації. На думку аналітиків, їх сплески співпадають із запуском петицій, критичних до Президента України та таких, що містять глузування. Їх мета – “накрутити” всі петиції та дискредитувати інструмент електронної демократії. Ці факти можна розглядати як прояви інформаційної війни, що ведеться проти України. Це спонукало Адміністрацію Президента України здійснити низку заходів для запобігання маніпуляціям. Серед них: обов'язкова ідентифікація користувачів та їх реєстрація, не приймають одноразові e-mail, не реєструють користувачів з домену *.ru. Щодо громадян України, то для запобігання фальсифікації волевиявлення, очевидно, доцільно передбачити адміністративну, можливо й кримінальну відповідальність. Для громадських формувань повинна наставати політична відповідальність.

Таким чином, наведений аналіз сутності електронної петиції та кроків з впровадження цього інструменту електронної демократії в Україні дає підстави стверджувати, що е-петиції стали невід'ємним компонентом політичного дискурсу та політичної практики в Україні. Як особлива форма колективного звернення громадян до органів влади, вони активно використовуються як інститутами громадянського суспільства, так і окремими громадянами. Прийнято низку нормативних актів, які складають загалом належну основу для правового регулювання запровадження електронних петицій. У той же час непоодинокими є спроби політичного маніпулювання цього інструменту електронної демократії.

Для розширення практики використання електронних петицій – як інструменту електронної демократії – слід удосконалити їх нормативно-правове регулювання. З метою поширення цього інструменту демократії у більшості (в ідеалі у всіх територіальних громадах) слід прийняти зміни до їх статутів. Вимагають удосконалення й політико-правові механізми його захисту цього шляхом внесення змін до Законів України “Про звернення громадян” та Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Кодексу про адміністративні правопорушення України та Кримінального кодексу України. Зокрема, доцільно розширити перелік встановлених законодавством вимог до змісту електронних петицій з метою упередження внесення однакових чи подібних звернень. Важливим є подальше вивчення досвіду зарубіжних країн, де електронні петиції є дієвим інструментом сучасного демократичного ладу.

Отже, електронні петиції – реальна можливість для кожного громадянина покращити Державу, зблизити владу та суспільство. Нормативно-правова база для цього вже сьогодні створена, хоча й потребує удосконалення. Тому, щоб зробити їх дієвим інструментом демократії, потрібні небайдужі громадяни та нові ідеї.

3.4. Перспективи впровадження системи електронного уряду в Україні

Зараз в Україні на шляху до якісного впровадження електронного уряду стоїть низка проблем:

- Немає єдиних стандартів та уніфікації щодо діяльності цих систем;
- Державні інформаційні ресурси не є адаптовані до міжнародних;
- Нормативно-правова і методологічна бази недосконалі, тому органи державної влади та місцевого самоврядування не можуть забезпечити зв'язок усіх гілок влади та суспільства:

- Питання надання адміністративних послуг до кінця не врегульоване.

Щоб розв'язати ці проблеми, органам державної влади необхідно удосконалити вже існуючу систем шляхом розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування у інформаційному середовищі та здійснення координації у їх діяльності усіх рівнів [47].

Перспективою у подальших дослідженнях у формуванні і використанні Національного реєстру, його вдосконалення, сертифікація та стандартизація сприятиме якійсь діяльності електронного уряду в Україні [8].

Згідно з Концепцією електронного урядування до 2020 року в Україні необхідно досягнути у відповідності до Концепції наступних результатів:

- зростання ефективності у роботі органів влади і досягнення якісно нового рівня управління державою, що базується на принципах результативності, ефективності, прозорості, відкритості, доступності, довіри та підзвітності;
- покращення якості надання публічних послуг фізичним та юридичним особам відповідно до європейських вимог, а також забезпечення необхідної мобільності і конкурентоспроможності громадян та суб'єктів господарювання в сучасних економічних умовах;
- мінімізації корупційних ризиків під час виконання владних повноважень;
- покращення інвестиційної привабливості, ділового клімату та конкурентоспроможності країни;
- стимулювання соціально-економічний розвитку в Україні [22].

Для успішного втілення електронного урядування необхідно пройти складний шлях наближення системи державного управління до європейських стандартів. При цьому перехід від традиційного управління до електронного урядування має відбуватися поступово та супроводжуватися відповідними змінами у розвитку суспільства, що сприятиме його стабілізації [15].

Перспективами подальшого використання механізмів електронного урядування для підзвітності та прозорості влади в Україні є [48]:

- формування та впровадження кращих стандартів е-урядування та інноваційних практик, що сприятиме подальшому покращенні якості послуг та доступу до публічної інформації для громадян;
- подальше підвищення прозорості та підзвітності органів влади завдяки застосуванню ними нових інформаційно-комунікаційних технологій;
- зміцнення ролі організацій громадянського суспільства в захисті прав та свобод, мобілізації та просуванні е-демократії з метою забезпечення більш

активної участі громадян у процесі прийняття рішень на місцевому та регіональному рівнях;

- постійне удосконалення механізмів е-урядування та е-демократії з урахуванням потреб регіонів України;

- сприяння інклюзивному діалогу щодо формування політики е-урядування та е-демократії, який бере до уваги інтереси та потреби регіонів;

- підвищення рівня довіри громадян до інститутів публічної влади, а також зниження рівня корупції в Україні.

Народна законодавча та правотворча ініціатива – не нові поняття для світового конституціоналізму. Різноманітні моделі правотворчої ініціативи функціонують в Австрії, Данії, Італії, Сполучених Штатах Америки, Швеції, Швейцарії та інших країнах. Пропонуємо розглянути моделі правотворчої ініціативи, які відомі науці конституційного права, з метою подальшого аналізу перспективи застосування тієї чи іншої моделі народної правотворчої ініціативи в Україні.

Т.О. Рябченко, А.В. Щербанюк виділяють дві моделі інституту народної правотворчої ініціативи, зокрема: ініціативу як інститут безпосередньої демократії та ініціативу як змішаний конституційно-правовий інститут. Перша модель передбачає вирішення публічно-правових питань громадянами, а не їх представниками. Вона реалізується у двох варіантах: народна ініціатива без залучення представницького органу та народна ініціатива, яка вноситься в представницький орган з наступним винесенням на референдум. Друга модель народної правотворчої ініціативи може мати такі різновиди:

- 1) ініціативні пропозиції громадян у представницький орган державної влади для їх розгляду та прийняття. У випадку незгоди представницького органу вони виносяться на референдум (Латвія);

- 2) ініціативні пропозиції громадян вносяться в парламент, який їх розглядає та самостійно приймає по ним рішення (передбачено конституційним законодавством Австрії, Італії, Іспанії, однак практично не використовується)[47].

В Україні на теперішній час жодна з вищезазначених моделей не застосовується, хоча і питання щодо прийняття законів можуть розглядатися на всеукраїнському референдумі з певними обмеженнями щодо кола питань. Варто зазначити, що всеукраїнський референдум було проведено в незалежній Україні двічі: 24 серпня 1991 року щодо підтвердження незалежності України та 16 квітня 2000 року щодо реформування системи державного управління. За результатами першого референдуму Україна залишилася незалежною, а от результати другого референдуму не отримали жодної нормативно-правової реалізації та подальшого впровадження[54].

Нагадаємо, що за результатами другого референдуму, відповідно до повідомлення Центральної виборчої комісії від 25.04.2000 р. «Про підсумки всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 року» громадяни підтримали усі питання, що виносилися на голосування, а саме: щодо змін до Конституції України та надання більш широких повноважень Президенту; щодо необхідності обмеження депутатської недоторканості; щодо зменшення загальної кількості народних депутатів; щодо формування в Україні двопалатного парламенту.

Подальша відмова парламенту реалізовувати результати референдуму ставить під сумнів можливість дієвості даного механізму в Україні. Варто зазначити, що громадянське суспільство з моменту проведення останнього референдуму в Україні змінилося, а тиск на владні структури з боку активних його членів суттєво посилюється. На нашу думку, ці позитивні зміни також впливають і на можливість ефективного впровадження і реалізації такого інструменту безпосередньої демократії, як народна правотворча ініціатива.

Окрім цього, громадяни мають змогу долучатися до розробки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів під час громадських обговорень законопроектів, проектів рішень і постанов нормативно-правових актів міністерств та органів місцевого самоврядування; під час громадських слухань щодо прийняття та/чи внесенні змін до проектів містобудівної документації; за допомогою місцевих ініціатив, під час реалізації яких може бути прийнято проект рішення, запропонований ініціативною групою.

Форми моделей народної правотворчої ініціативи, що наведені науковцями Т.О. Рябченко та А.В. Щербанюк, передбачають використання референдуму як інструменту участі в управлінні державними справами з метою здійснення народної правотворчої діяльності. Враховуючи наведене вище, референдум – не єдиний результативний інструмент, що може бути використаний для реалізації народної правотворчої ініціативи. 25.08.2015 року указом Президента України № 501/2015 було затверджено Національну стратегію у сфері прав людини. Однією з частин Стратегії є забезпечення права на участь в управлінні державними справами та у виборах, а однією зі стратегічних цілей, у цьому напрямку, є забезпечення ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, зокрема шляхом удосконалення процедур залучення інститутів громадянського суспільства до процесу підготовки та прийняття рішень органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Удосконалення процедури народної правотворчої ініціативи як інструменту залучення членів громадянського суспільства до процесу підготовки та прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування є пріоритетним стратегічним напрямом розвитку держави, що має сприяти зміцненню довіри громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, прозорості прийняття рішень та забезпеченню членам громадянського суспільства реалізації права на участь в управлінні державними справами. Враховуючи популяризацію та впровадження інструментів е-демократії у всі сфери суспільного життя, на нашу думку, їх варто використовувати і для реалізації права на народну правотворчу ініціативу.

Автор вважає, що жодна з розглянутих моделей народної правотворчої ініціативи не може ефективно функціонувати в Україні, проте симбіоз декількох її елементів, а також додавання нових допоможе у створенні української форми народної правотворчої ініціативи. Безперечно, ближчою до реалій України є саме друга модель народної правотворчої ініціативи, а саме подання ініціативних пропозицій громадянами в представницький орган державної влади для їх

розгляду та прийняття. Проектування нормативно-правових актів повинно здійснюватися із залученням експертів-нормотворців, знавців норм законопроекування та юридичної техніки, а також спеціалістів у відповідній галузі з метою уникнення подвійного трактування законів, колізій між нормативно-правовими актами. Варто також дотримуватися балансу між бюрократичною процедурою та ефективною реалізацією народної правотворчої ініціативи.

Окрім цього, е-петиція з проектом нормативно-правового акту повинна зібрати більшу кількість підписів для її обов'язкового розгляду, ніж звичайна петиція, наприклад 30 000 підписів. Після підтримки петиції громадянами експертизу нормативно-правового акту мають провести відповідні структурні підрозділи Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України чи органів місцевого самоврядування (комітети, департаменти, відділи). На засідання відповідального структурного підрозділу органу державної влади чи місцевого самоврядування має бути запрошено ініціатора петиції. Експертні органи повинні сприяти проходженню нормативно-правового акту експертизи та повинні мати право вносити відповідні правки до проекту за погодженням з ініціатором петиції.

Процедура подання і проходження народної нормотворчої ініціативи, порядок внесення правок, причини відмови в прийнятті відповідного нормативно-правового акту повинні бути чітко передбачені законодавством. Забезпечення права народної правотворчої ініціативи повинно бути передбачено і Конституцією України. На нашу думку, варто внести зміни до ст. 93 Конституції України та доповнити її ч. 2 «Право народної правотворчої ініціативи може бути реалізовано народом України за допомогою електронної петиції. Порядок подачі електронної петиції, яка містить законодавчу ініціативу, строки її розгляду та кількість підписів, необхідних для її реалізації, встановлюється законодавством». Така змішана форма другої моделі народної правотворчої ініціативи, на нашу думку, може стати ефективним інструментом участі в управлінні державними справами. Окрім цього, у відповідному нормативно-правовому акті, який регулює процедурні аспекти нормотворчої ініціативи, повинна бути передбачена

відповідальність за затягування строків попереднього розгляду проекту нормативно-правового акту, здійснення експертизи, оголошення відкритого засідання щодо положень закону.

Варто зазначити, що е-петиції вже спричинювали нормотворення, оскільки за результатами розгляду питань, поставлених у петиціях, які набрали необхідну кількість голосів для обов'язкового розгляду, приймаються відповідні рішення Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та органами місцевого самоврядування. За результатами розгляду петицій були прийняті відповідні нормативно-правові акти: указ Президента України щодо нагородження Андрія Кузьменка орденом «За заслуги» I ступеня (посмертно); Закон України «Про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про громадянство України» (щодо встановлення спрощеного порядку прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України); щодо оновлення суддівського корпусу.

Отже, е-петиції вже стали рушієм прийняття тих чи інших нормативно-правових актів. Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що інститут народної правотворчої ініціативи є надзвичайно перспективним інструментом безпосередньої демократії для впровадження. Відсутність належного нормативно-правового регулювання народної нормотворчої ініціативи та невдалий досвід реалізації результатів проведення всеукраїнського референдуму в минулому не сприяє активному використанню цього інструменту в Україні.

Внесення змін до Конституції України щодо народної правотворчої ініціативи, а також розробка і прийняття відповідного нормативно-правового акту щодо процедурних питань подання і розгляду е-петиції із правотворчою ініціативою сприятиме використанню цього ефективного інструменту прямої демократії. Окрім цього, прийняття за допомогою народної нормотворчої ініціативи нормативно-правові акти підсилить діалог між органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянами, спричинить реальне залучення

громадян до управління державними справами та зміцнить довіру до владних органів.

На сьогодні, однією із світових тенденцій розвитку електронного урядування є надання пріоритету цифровим технологіям, які забезпечують ряд переваг для країн для співпраці в галузі електронної комерції, електронної митниці, електронної охорони здоров'я, безпаперової торгівлі, електронних комунікацій, мережевої та інформаційної безпеки, кібербезпеки, електронної ідентифікації і довірчих послуг, цифрових навичок та просування інновацій, відкритих даних та ін.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження проаналізовано основні підходи до визначення понять «електронне урядування». Виділено головні елементи взаємодії в інформаційному суспільстві: держава і громадянин, держава, бізнес та органи влади.

Визначено систему принципів, структуру та основні завдання суб'єктів системи управління впровадженням електронного урядування та розбудови інформаційного суспільства.

Доведено, що сучасні моделі електронного уряду обумовлені розвитком інформаційного суспільства та орієнтовані на майбутнє. Створення електронного уряду при всій різноманітності моделей передбачає вирішення таких загальних завдань:

- організацію електронного документообігу всередині органів влади;
- максимальне переведення в електронну форму взаємин держави та громадянського суспільства;
- використання мережі Інтернет для організації інтерактивного зв'язку і встановлення ефективного зворотного зв'язку органів влади з громадянами;
- формування політичної комунікації між громадянами та владою, що забезпечує контроль за управлінською діяльністю органів влади як в процесі прийняття рішень, так і під час їх реалізації.

Отже, в Україні законодавчими актами визначені головна мета, принципи, основні завдання побудови інформаційного суспільства, використання технологій електронного урядування у розбудові сервісно-орієнтованої держави. Однак дослідивши передумови становлення електронного урядування та провівши аналіз нормативно-правової бази щодо впровадження електронного урядування у сфері надання адміністративних послуг, стає зрозуміло, що упродовж багатьох років розбудова системи надання адміністративних послуг та впровадження до діяльності органів публічної влади технологій електронного урядування

відбувалися без чіткої системи, майже стихійно. Тому важливими є системні дослідження можливостей використання технологій електронного урядування у процесі надання адміністративних послуг.

Досвід реалізації моделей електронного уряду в розвинених країнах показав, що громадяни отримують реальний шанс брати участь в діалозі з владою, впливати на прийняття важливих державних рішень, висувати власні ініціативи, отримувати детальну інформацію про роботу державних органів і здійснювати контроль за їх діяльністю.

Створення електронного уряду при всій різноманітності моделей має на увазі вирішення спільних завдань:

- організацію електронного документообігу всередині уряду;
- максимальний переведення в електронну форму взаємин держави і громадянського суспільства;
- використання мережі Інтернет для організації інтерактивного зв'язку і встановлення ефективного зворотного зв'язку влади з населенням;
- формування діалогічного за формою політичної комунікації, що забезпечує контроль за управлінською діяльністю уряду як в процесі прийняття рішень, так і в їх реалізації.

Практичне втілення поставлених урядом завдань дозволить не тільки негайно отримати інформацію про думці народу про найважливіші рішення уряду, а й ефективно здійснювати ідею безпосередньої участі і активізації громадянської позиції громадян у вирішенні найбільш значущих проблем сучасного світу.

У багатьох зарубіжних країнах процес формування електронних урядів почався ще в ХХ столітті. На сьогоднішній день такі країни досягли чималих успіхів і здатні надавати послуги населенню в електронному вигляді на найвищому рівні в зручній для споживачів формі. Аналіз зарубіжного досвіду реалізації концепцій електронного уряду дозволяють розглянути найбільш успішні механізми взаємодії громадян з державними органами за допомогою інформаційних технологій, які в подальшому в поєднанні з інноваційними вітчизняними розробками можуть бути застосовані в сучасних умовах.

Таким механізмом може бути можливість введення сервісу для прямого діалогу громадян з органами влади, який буде сприяти більш відкритого, ефективного взаємодії сторін при вирішенні важливих соціальних питань. Реалізація запропонованого сервісу допоможе вирішити одну з головних проблем - налагодити конструктивний діалог громадян з урядом, що сприяє найбільш повному задоволенню соціального - економічних потреб громадян.

Як підсумок зазначу, що електронний документ - це документована інформація, представлена в електронній формі, тобто у вигляді, придатному для сприйняття людиною з використанням електронних обчислювальних машин, а також для передачі по інформаційно-телекомунікаційних мереж та обробки в інформаційних системах. Сенс впровадження автоматизованої системи документообігу полягає в тому, щоб позбавити бюрократичну машину діловодства від паперових завалів. Саме для виконання даної мети і використовується електронне діловодство і електронний документообіг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук Г.В. Державне управління як найважливіший функціональний прояв сутності держави: основні проблеми // Вісник Московського Університету. Серія 26: Державний Аудит. 2010. № 2. С. 33 - 46.
2. Баранов А.А. Права людини і захист персональних даних / А.А. Баранов, В.М. Брижко, Ю.К. Базанов. – Х. : Фоліо, 2005. – 280 с.
3. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування : [монографія]. К. : Юрінком Інтер, 2016. 135 с.
4. Бачило И.Л. Правова платформа побудови електронного держави // Інформаційне право. 2018. № 4. С. 3 - 8.
5. Бертяков А., Сумін А. Автоматизація документообігу // Фінансовий директор. 2018. № 7-8. С. 23-25.
6. Величкєвич М.Б. Електронний документообіг, тенденції та перспективи / М.Б. Величкєвич, Н.В. Мітрофан, Н.Е. Кунанець // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2010. – № 689 : Інформаційні системи та мережі. – С. 44–53.
7. Демкова М. Матеріали дистанційного курсу —Технології е-урядування // М. Демкова [Електронний ресурс]: Матеріали дистанційного курсу. – Режим доступу : <http://www.znannya.org/?view=concept:318>
8. Додонов О.Г. Методологія створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів / О.Г. Додонов, О.В. Нестеренко, А.В. Бойченко // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2005. – Т. 7, № 3. – С. 88–97
9. Дубов Д.В. Основи електронного урядування. Навчальний посібник / Д.В. Дубов, С.В. Дубова. — К.: Центр навчальної літератури, 2012. — 176 с.
10. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій. Дзюба С.В., Жилияєв І.Б., Полумієнко С.К, Рубан І.А., Семенченко А.І. За ред. А.І. Семенченка. – Київ, 2012.

11. Електронний документообіг та діловодство. Рішення Microsoft в сфері документообігу для російських органів державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс]: інформ. бюл. Microsoft. – М. , 2003. – Лютий. – 78 с. – Режим доступу: <http://www.microsoft.com/Ukraine/Government/Newsletters/DocFlow/Default.mspx>. – Назва з екрану.
12. Електронні петиції : Офіційне інтернет-представництво Президента України // URL: <https://petition.president.gov.ua>.
13. Єганов В.В. Проблеми та перспективи впровадження системи електронного урядування в Україні // www.kbuapa.kharkov.ua.
14. Жгучев П. Б. Правове регулювання громадського контролю в Україні // Вісник Серія «Право». 2016. № 2. С. 120 - 127.
15. Закон України від 22.05.2003 № 851-IV "Про електронні документи та електронний документообіг"
16. Іванова Є.В. Автоматизація документообігу на підприємстві // Наука і освіту в житті сучасного суспільства: вісник науч. конф. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 2016. Ч. 5, № 3-5 (7). С. 51-53.
17. Ірхин Ю.В. «Електронний уряд»: теорія і практика // Державна служба. - 2016.- №4.- С. 163-173
18. Клименко І.В., Линьов К.О. Технології електронного врядування. – К: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 192 с.
19. Ковтанюк Юрій. Теоретичні засади електронного документознавства як спеціального наукового напрямку в документознавстві / Юрій Ковтанюк // Студії з архівної справи та документознавства. - 2011. - Т. 19, кн. 1. - С. 78-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_1_10.
20. Коліушко І.Б. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління / І.Б. Коліушко, М.С. Демкова // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К. : Бібліотека інформ. суспільства, 2004. – С. 138–143;
21. Коновал В.О. Методологічні засади електронного урядування на місцевому рівні: поняття, принципи, моделі та передумови / В.О. Коновал // Теорія

та практика державного управління. - 2016. - Вип. 2. - С. 65-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2016_2_13.

22. Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : Розпорядження Кабінету Міністрів України : [від 5 травня 2003 р. № 259-р].

23. Косарев, Т.В. "Принципи реалізації концептуальних засад електронного урядування / Т. Косарев // " Міжнародні відносини. Серія" Економічні науки" - (2018). – № 14 - С. 112-114.

24. Костенко, І.В. «Основні принципи електронного урядування» / І. Костенко// Часопис Київського університету прав – 2019/4 С. 112-121.

25. Кравців, Х.В. Організаційні основи формування електронних інформаційних ресурсів : диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» : спец. 8.02010501 – документознавство та інформаційна діяльність магістер. програма – документознавство та інформаційна діяльність / Христина Володимирівна Кравців; наук. керівник к. іст. н., ст. викладач І.Р. Недошитко. – Тернопіль, 2017. – 119 с.

26. Кришталеви Б.В., Травкин Ю.В. Електронний уряд. Досвід США. К. : Еко-Трендз, 2015. – 228с.

27. Кураш А. Як уряд Британії стало електронним. URL: http://www.cnews.ru/articles/iz_gryazi_v_knyazi_kak_pravitelst

28. Марущак А. Інформаційні ресурси держави: зміст та проблема захисту / А. Марущак // Правова інформатика. - 2009. - № 1. - С. 64-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2009_1_12.

29. Матвієнко О.В. Основи організації електронного документообігу [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О.В. Матвієнко, М.Н. Цивін. – К. : Центр учбової л-ри, 2008. – 112 с.

30. Мицишин В.І. Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні / В.І. Мицишин, П.І. Жежнич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2011. – № 699: Інформаційні системи та мережі. – С. 164–175.

31. Нестерович В. Інституційне утвердження електронних петицій в Україні в контексті зарубіжного досвіду // Віче. – 2015. – Вип. 22. – С. 18-23.
32. Нижній Т.В. Теоретичні засади електронного урядування / Т.В. Нижній // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 20. – С. 112-116. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2017/25.pdf
33. Охріменко Г.В. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації / Г.В. Охріменко // Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації», Вип. 1. – С. 300 –307 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.oa.edu.ua/235/1/Elektronyj.pdf>.
34. Павлютенкова М.Ю. Електронний уряд: західний досвід. URL: <http://www.infosoc.ru/2006/thes/Pavlyutenkova.pdf>
35. Полушина Л.В. Впровадження системи електронного документообігу // Сучасні технології діловодства і документообігу. 2015. № 4 (52). С. 41-59.
36. Поченцов Г. Информационные войны / Г. Поченцов. – К.: Ваклер. – 2000. – 574 с.
37. Про внесення змін до Закону України “Про звернення громадян” щодо електронного звернення та електронної петиції”: Закон України від 02 липня 2015 року № 577-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України/URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/577-19>.
38. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України : [від 23 лютого 2006 року] // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 258.
39. Про затвердження Класифікатора звернень громадян : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 858 // Офіційний сайт Верховної Ради України/URL: [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-п](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-п).
40. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР] // Офіційний сайт Верховної Ради України/URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.
41. Про інформацію : Закон України : [від 2 жовтня 1992 року (зі змінами)] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48 від 01.12.1992.

42. Про інформацію: Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 13.12.2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

43. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України № 537-V від 09.01.2007 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

44. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування : [Указ Президента України від 7 лютого 2008 року № 109/2008] // Офіційний вісник України : офіційне вид. – 2008. – 18 лютого. – № 10. – Стор. 10. – Ст. 239.

45. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

46. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р від 20.09.2017 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.

47. Радченко С.В. Особливості систем електронного документообігу у державних органах України / С.В. Радченко // Архіви України. - 2013. - № 4. - С. 39-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_4_3.

48. Рудь І. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: цілі, напрями, пріоритети. Електронний режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=782:strategiya_ukrajina-2020&catid=8&Itemid=350

49. Рябченко Т.О. Народна правотворча ініціатива як форма реалізації законотворчих повноважень народу /Т.О. Рябченко // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 трав.2016 р., Суми, Україна ; Сумський держ. ун-т, юрид. фак.-т. – Суми, 2016. – С. 27–30.

50. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку / Ю. Соломко // Ефективність державного управління. - 2018. - Вип. 2. - С. 135-143. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_16.
51. Федотов М. А. Право громадян на участь у здійсненні громадського контролю // Праці з інтелектуальної власності. 2015. Т. 21. № 2. С. 5 - 26.
52. Чальцева О.М., Лаврищева А.О. Е-урядування: перспективи впровадження в українському просторі. Політичне життя. 2017. №4. С. 48-53
53. Шуляк В. Система нормативно-правового забезпечення електронного урядування в Україні. Вісник Національної академії державного управління. 2015. № 3. С. 133–142
54. Щербанюк О.В. Народна правотворча ініціатива як перспективний інститут прямої демократії в Україні / О.В. Щербанюк // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2013. – № 2. – С. 367.
55. Юртаєв А.Н. Електронний уряд: концептуальні підходи до побудови. Х: Харк. держ. ун-т, 2016. С. 28.
56. E-government: analys framework and methodolongy. Public Management Service. Public Management Committee. PUMA (2001)16/ ANN/REV1